

EESSÕNA EESTIKEELSELE TÕLKELE

Loomade jälgede ja tegevusjälgede määraja järele on Eestis puudust tuntud juba aastaid. Raamat „Kes siin oli? Loomade ja lindude jäljed” on heaks abiliseks kõigile loodusehuvilistele. Rikkalike fotode ja jooniste abil on lihtne ära tunda loomade poolt loodusesse jäetud arvukaid jälgi ja tegevusjälgi. Liikide määramiseks olulistele tunnustele juhitakse tähelepanu määraja tekstiosas.

Originaalis taanikeelsena juba 1970. aastate algul ilmunud määraja annab mitmetahulise ülevaate Euroopas elavate imetajate ja lindude jälgedest ning tegevusjälgedest. Määraja tekstide autor *cand. mag.* Preben Bang oli Taani Kahjurloomade Laboratooriumi osakonnajuhataja ning seetõttu on ka paljude liikide toitumist või muid tegevusi käsitletud kahjustustena. Tulenevalt määraja koostamise kohast,

Taanist, käsitletakse põhjalikumalt seal kohatavaid liike ning põgusamalt teisi nii Põhja- kui ka Lõuna-Euroopas esinevaid liike.

See määraja on nüüdseks juba mitmesse keelde tõlgitud ning korduvalt välja antud. Nüüd on valminud ka eestikeelne tõlge. Eestikeelse tõlke aluseks on olnud Kalevi Heikura ja Mattias Tolvaneni soomekeelne ja Soome oludele kohandatud väljaanne. Raamatu on soome keelest tõlkinud Kadri Jaanits. Teksti toimetamisel olen saanud abi paljudelt Eesti bioloogidelt. Tahan tänada Jüri Tõnissoni, Peep Männilit, Tiit Maranit, Nikolai Laanetut, Anne Kirki, Tiit Randveeri ja Agu Leivitsat, kes abistasid mitmete liikide jälgede ja tegevusjälgede kirjeldamisel, osutades täpsematele määramistunnustele.

Udo Timm

JUHISED RAAMATU KASUTAJALE

Raamat on püütud teha välitingimustes kasutajale võimalikult mugavaks. Samal põhjusel on jala- ning tegutsemisjäljed rühmitatud nii tüüpide kaupa kui ka neid jätnud loomade järgi. Peatükid esitlevad jäljetüüpe: jalajälgi, toitumisjälgi jms, kuid alapealkirjad – välja arvatud mõned erandid – on koostatud loomarühmade järgi. Siinkohal olgu ka mainitud, et loomad on üldiselt esitatud süstemaatilises järjestuses, s.t ürgsemad kõigepealt ja spetsialiseerunud lõpus.

1. Kui leiate loomade *jalajälgi, käbidel või puuviljadel näha olevaid toitumisjälgi, väljaheiteid või räppetompe*, võib toimida järgmiselt:

Püüdke kõigepealt ise määrata, mis tüüpi jäljega on tegemist. Järgnevalt otsige raamatust seda tüüpi jälgi käsitlev osa, kus näited aitavad määramist jätkata. Kui leiate looduses näiteks mingi looma söödud pähkli jäänused, avage raamat „Toitumisjälgede” kohalt ja uurige seal näidatut.

Võrreldes neid pähkli olevaid jälgi raamatu illustatsioonidega, oskate võib-olla kohe otsustada, mis loom on need jäljed jätnud. Pilditahvil on viide leheküljele, kust leiab toitumisjälje kohta täpsemat teavet. Võrreldes teksti ja sinna juurde kuuluvaid pilte, saate kontrollida oma esmase määrangu õigsust. Jäljed on joonistatud alati koos kõikide võimalike toetuspindadega, mis on looduses vaid harva täielikult nähtavad. Hallina kujutatud ala on kogu jala võimalik suurus.

2. Teiste jälgede, näiteks puudel ja põosastel leiduvate *närimisjälgede, toidu- (saagi)jäänuste, pesade ja peidupaikade* esitamine pilditahvlitena poleks otstarbekas. Nende jälgede juurde juhatab sisukord.

3. Kui soovite teada, milliseid jälgi üks või teine loom endast maha jätab, kasutage raamatu lõpus olevat indeksit.

4. Jalajälgede illustatsioonidel kasutatud *lühendite* seletused leiate leheküljelt 35.

SISSEJUHATUS

Metsarahvastele, kes küttimisega elatist hankisid, oli elutähtis tunda loomade jälgi ja teisi maastikule jäetud märke. Nende põhjalik tundmine aitas kütil otsustada, milliseid jälgi pidi tasub edasi minna ja kuidas seada üles oma lõksud. Loomade eluviise ja jälgi põhjalikult tundmata ei oleks ta lihtsalt ellu jäänud.

Tänapäeva ühiskonnas ei ole loomade käitumise tundmine inimesele eluliselt enam nii oluline. Metsaomanikul, põllumehel ja aednikul on siiski vaja osata

jälgede põhjal otsustada, mis loom tema puid kahjustas või viljasaagi nahka pani. Nii saab ta tõhusalt ja otstarbekalt kaitsta oma majandushuve, teistele loomadele kahju tegemata.

Meie kiirel ajal otsib järjest rohkem inimesi vabal ajal lõõgastust ja energiat loodusest. See on äratanud ka kasvavat huvi taimede ja loomade vastu ning suurendanud soovi kaitsta loodust, meie eksistentsi eeltingimust. Ei ole kuigi keeruline vaadelda ja imetleda taimi, mis kasvavad

Taanis soost leitud põdrasarvetükil selgelt nähtavad hambajäljed kuuluvad tõenäoliselt oravale. Samas on teada, et põder kadus Taanist juba 5000–6000 aastat tagasi.

seal, kus nad on kord juurdunud, ent palju keerulisem on jälgida imetajaid. Esiteks on suurem osa neist öö- või videvikuloomad ning teiseks on nad äärmiselt arad ja põgenevad kiiresti vähimagi ohumärgi korral. Nende liikumist mingil alal on siiski võimalik märgata mitmete märkide, näiteks jala- või toitumisjälgede, väljaheidete põhjal. Kui olete juba kord neid jälgi tähele pannud ja tõlgendada proovinud, taipate, et need räägivad paljugi loomade liikumisest ja käitumisest. Nii pakub jalutuskäik looduses palju rohkem rõõmu ja võimalusi saada uusi teadmisi. Kahjuks kaob enamik jala- ja tegutsemisjälgi üsna ruttu. Enamasti uhutakse need minema

või kaovad nad muul moel. Nagu eelmisel leheküljel olev foto tõestab, võivad nad kohati siiski säilida ka aastaid ja isegi aastatuhandeid. Lõuna-Prantsusmaalt on näiteks leitud 15 000–20 000 aastat vanu, juba ammu välja surnud koopakaru fossiilseid jalajälgi. Taani soodest on leitud oksajuppe, millel on näha juba sealt eelajaloolisel ajal kadunud kopra selged hambajäljed. Ka Soomest Liperi Ylämyllyst on leitud u 4300 aastat (4340 ± 80 a) vanu puutükke, millel on kopra hambajäljed. Soodest võib leida ka luid ja sarvi, mida on näritud juba tuhandeid aastaid tagasi ja millel on siiani selgelt nähtavad hambajäljed.

LIIKUMIS- JÄLJED

Loomade jalajälgi on kõige kergem märgata lumepinnal. Ideaalne jäljelumi on mingit kõva pinda, näiteks teed, jääd või hange kattev paari sentimeetri paksune sulalume kiht. Selles on jalajäljed hästi nähtavad ja selgepiirilised, iseloomulikud detailid tulevad ilmekalt esile ning neid saab hõlpsalt määrata. Kohevas pakase-lumes kipuvad jäljeservad varisema ja jälge peitma ning paksus lumes moodustavad üksikjäljed ainult sügavaid ebamääraseid auke.

Jälgi määramisel tuleb alati meeles pidada, et kohevas lumes on jälg enamasti märgatavalt suurem kui kõval alusel. Peale selle tuleb arvestada, et sulalumes, eriti päikesepaistel, suureneb jälg servade sulades kiiresti, nii et seda on kerge ekslikult pidada palju suurema looma omaks. Lumeta pinnasel on loomajälgede leidmine ja määramine palju raskem. On vaja teravat pilku, märkamaks jälgi varisenud lehti või okkaid täis metsaalusel või rohusel niidul. Tavaliselt õnnestub see ainult siis, kui seal on liikunud suur ja raske loom. Lumetul ajal paistavadki jäljed kõige paremini välja taimkatteta pinnasel pärast vihma, mil maa on pehme. Kõige selgemini paistavad jäljed savipinnasel ning kaldamudas või liivikutel. Vihmavee või hommikuse kaste

kuivades võib liiv tasaseks vajuda ja jäljed kaovad või hägustuvad. Ka metsarajal ja hiljuti kuivanud kraavi või lombi põhja jäänud mudakihi on jäljed suurepäraselt näha. Suvel märkabki vähemalt väikeste loomade jälgi peaaegu ainult sellistes kohtades.

Üksikjälgi on kõige lihtsam tundma õppida, kui neid täpses mõotkavas paberile joonistada. Siis ollakse sunnitud uurima jälje kõiki detaile ning need jäävad hästi meelde. Jälgede pildistamine on kiire, aga ehk mitte alati sama hea moodus. Sel juhul tuleb jälje mõotkava määramiseks asetada pildile ka võrdlusobjekt (nt tikutoos). Loomulikult rikub see pilti, nii et tasubki teha kaks ülesvõtet: kõigepealt koos võrdlusobjektiga ja seejärel ilma. Hea moodus jälgede jäädvustamiseks on kips- või parafiinjäljend.

JALAJÄLGEDE PILDITAHVLID

Järgnevate lehekülgede jooniseid võib kasutada leitud jälgede esmaseks määramiseks. Viited aitavad leida tekstist lisainfot. Raamatus räägitakse siiski palju enamatest jalajälgedest, kui neid on pilditahvlitel esitatud.

Elusuuruses

